

Юрій Костюшко,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
ORCID ID 0000-0001-7985-341H,
kostusko097@gmail.com

Тетяна Білошицька,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
ORCID ID 0000-0001-7985-341H,
beltyu@ukr.net

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

У статті обґрунтовано авторську модель підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності. Визначено мету, базові наукові підходи та принципи формування готовності майбутніх вчителів до педагогічного консультування. Особлива увага приділяється компонентам готовності майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності. Розроблено критеріальну систему оцінки рівня готовності майбутніх педагогів як консультантів. Авторами розроблено технологію підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування на засадах поліструктурності. Отже, моделювання, що розглядається як спосіб дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови та аналізу їх моделей, дозволяє скористатися науково обґрунтованим методом створення цілісної динамічної педагогічної системи підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності.

Ключові слова: педагогічне консультування, модель підготовки до педагогічного консультування, готовність майбутніх учителів до педагогічного консультування, суб'єкти навчально-виховної діяльності.

В статье обоснована авторская модель подготовки будущих учителей к педагогическому консультированию субъектов учебно-воспитательной деятельности. Определены цели, базовые научные подходы и принципы формирования готовности будущих учителей к педагогическому консультированию. Особое внимание уделяется компонентам готовности будущих учителей к педагогическому консультированию субъектов учебно-воспитательной деятельности. Разработана критериальная система оценки уровня готовности будущих педагогов к консультированию. Авторами разработана технология подготовки будущих учителей к педагогическому консультированию на основе полиструктурности. Итак, моделирование, рассматривается как способ исследования любых явлений, процессов или объектов путем построения и анализа их моделей, позволяет воспользоваться научно обоснованным методом создания целостной динамической педагогической системы подготовки будущих учителей к педагогического консультирования субъектов учебно-воспитательной деятельности.

Ключевые слова: педагогическое консультирование, модель подготовки к педагогическому консультированию, готовность будущих учителей к педагогическому консультированию, субъекты учебно-воспитательной деятельности.

Yuriy Kostyushko, Tatiana Beloshitskaia. A model of preparing future teachers for pedagogical counseling

In the article the author's model of preparing of future teachers for pedagogical counseling of subjects of educational activity is substantiated. The goals, basic scientific approaches and principles of forming the readiness of future teachers for pedagogical counseling are determined. Particular attention is paid to the components of future teachers' readiness for pedagogical counseling of subjects of educational activity. A criterion system for assessing the level of readiness of future teachers for counseling has been developed. The authors have developed a technology to prepare future teachers for pedagogical counseling

on the basis of polystructure. Therefore, modeling, which is considered as a way of exploring any phenomena, processes or objects by constructing and analyzing their models, allows us to use a scientifically sound method of creating a holistic dynamic pedagogical system for preparing future teachers for pedagogical consulting of subjects of educational activity.

Key words: pedagogical counseling, model of preparing for pedagogical counseling, readiness of future teachers for pedagogical counseling, subjects of educational activity.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. У зв'язку з підвищенням якості освітніх послуг, інтенсифікацією інформаційних процесів, суспільство потребує кваліфікованого, добре підготовленого педагога, здатного реагувати на динамічні зміни, аналізувати інформацію та супроводжувати учнів у складному навчально-виховному процесі. Нині вчитель перестає бути головним джерелом знань, його основною функцією є організація, стимулювання та координація всіх виховних впливів у класі. Відповідно, актуальним постає завдання підготовки вчителів до педагогічного консультування, що є необхідною умовою підвищення психолого-педагогічної компетенції та однією з форм удосконалення ефективності педагогічної діяльності.

Розгляд проблеми підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування передбачає необхідність моделювання цього процесу. У професійній педагогіці моделювання широко використовується у процесі підготовки фахівців та передбачає системний розгляд, з одного боку, професійної діяльності, до якої готують студентів, а з іншого, особливостей організації їх підготовки.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Незважаючи на те, що багато вчених займаються вивченням проблеми консультаційного супроводу інноваційної діяльності педагога (О. Анісімов, Ю. Громико, Ю. Краснов, Н. Масюкова, О. Прикот, В. Симоненко та ін.), педагогічне консультування носить яскраво виражений стихійний характер, страждає технологічною неоформленістю і використовується лише локально. Значний внесок у теорію і практику педагогічного консультування зробили зарубіжні науковці М. Барцело, Д. Вудс, К. Клеппін, В. Тюнсхофф, У. Рампіллон тощо та ін. На теренах СНД проблема інтенсивно розробляється російськими вченими О. Петровим, М. Певзнером, О. Зайченко, С. Горичевою, А. Шіріним, В. Сластьоніним, В. Слободчиковим та ін. Водночас, поза увагою науковців залишилися питання щодо методики підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування, вивчення зарубіжного досвіду підготовки консультантів.

Метою статті є обґрунтування авторської моделі підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У професійній педагогіці моделювання широко використовується у процесі підготовки фахівців та передбачає системний розгляд, з одного боку, професійної діяльності, до якої готують студентів, а з іншого, особливостей організації їх підготовки.

У сучасній науці розрізняють поняття “модель” та “моделювання”. У галузі педагогіки поняття “модель” означає образ, стандарт, на який орієнтуються вчені та практики у перетворенні педагогічної дійсності, з уточненням меж та умов, спосіб педагогічного дослідження, який використовується для розвитку ідеї про узгодженість різних елементів педагогічного об'єкта [2]. Модель інтегрує в собі спосіб розуміння і пояснення суті і природи конкретного педагогічного явища або процесу.

Я. Неуймін трактує поняття “модель” як створюваний з метою одержання і збереження інформації специфічний об'єкт (у формі усвідомлюваного образу, опису знаковими засобами або матеріальною системою), який відбиває якості, характеристики і зв'язки об'єкту оригіналу будь-якої природи, суттєві для поставленої задачі, а “моделювання” як метод дослідження об'єктів пізнання на їх моделях [3, с. 44]. Моделювання як метод дослідження застосовується шляхом оперування дослідником моделями як відображенням факторів, речей і відношень певної царини знань у вигляді більш простої і наочної структури [4]. О. Дубасенюк вважає, що моделювання є невід'ємним аспектом у забезпеченні природної єдності навчання та наукових досліджень у педагогічному процесі, а модель є своєрідною формою відображення, що містить інформацію про об'єкт [5, с. 13].

Саме моделювання є теоретичним способом відображення форми існування, будови, складу та структури функціонування або розвитку педагогічного об'єкта через розкриття компонентного складу і внутрішніх зв'язків, а також через визначення параметрів, що забезпечують можливість якісного та кількісного аналізу динаміки змін досліджуваного педагогічного явища. Метод моделювання використовується для точності і коректності опису та визначення педагогічних

об'єктів, розробки педагогічних конструктів, у тому числі освітніх, виховних і управлінських систем і має наступні рівні:

- концептуальне моделювання, при якому розробляється концептуальна модель формування вмінь, розвитку якостей особистості і т.д.;
- системне моделювання, розробка системи взаємопов'язаних між собою моделей різних видів педагогічних об'єктів;
- процесуальне моделювання, яке відображає динаміку і логіку розвитку досліджуваного об'єкта;
- праксеологічне моделювання – це модель практичного результату дій педагога або його взаємодії [4].

Окреслене завдання передбачає здійснення таких зумовлених предметом дослідження кроків, як: формулювання власного бачення сутності моделі; визначення її функцій та структурних компонентів; обґрунтування критеріїв і рівнів сформованості в майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності.

Модель підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності розуміємо як відкриту, цілісну, динамічну систему управління процесом засвоєння знань з педагогіки, психології, історії педагогіки, педагогічної майстерності, формування відповідних умінь, розвитку особистісних якостей, комплексної підготовки під час вивчення спецкурсу «Підготовка майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності», що в сукупності забезпечує реалізацію успішного педагогічного консультування [1, с. 10].

Вважаємо, що запропонована модель має поліфункціональний характер, що визначає сутність її основних функцій: *концептуальної*, що окреслює головні гуманістичні засади діяльності суб'єктів педагогічного консультування; *пізнавальної*, сутність якої визначається продукуванням особливого світоглядного поля; *інформаційної*, тлумачення якої ґрунтується на нашому глибокому переконанні, що формування будь-яких умінь неможливе без наявності відповідних когніцій; *регулятивно-координуючої*, зміст якої визначається необхідністю продуманого управління процесом консультування; *прикладної*, результатом реалізації якої є сформований комплекс умінь педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності.

До основних *принципів* побудови моделі відносимо: принцип *цілісності*, відповідно до якого всі структурні компоненти процесу підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування будуть розглядатися у контексті загального процесу життєдіяльності майбутнього фахівця, його навчання у ВНЗ, особистісного зростання, самоактуалізації, формування світоглядних позицій у сучасному динамічному світі тощо; принцип *цілеспрямованості*, ідеєю якого є визначення основних цілей щодо підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування; принцип *структурованості*, що передбачає розгляд підготовки шляхом визначення її складових, зв'язків та відношень між ними; принцип *ієрархічності*, відповідно до якого кожний компонент моделі може розглядатися як певна система.

Організація підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування відбувається на засадах поліструктурності.

Метою моделі підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності є формування готовності майбутніх вчителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності. Основними підходами у проблемі підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування визначено: гуманістичний, особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний.

Описані підходи зумовлюють використання у підготовці майбутніх учителів до педагогічного консультування таких принципів: гуманізації, позитивної емоційної забарвленості, співробітництва, реалізації особистості в колективі, індивідуалізації, свідомості, активності і самостійності суб'єктів навчання, науковості, фундаментальності або принцип зв'язку теорії з практикою, єдності групового та індивідуального навчання або єдності соціалізації та індивідуалізації.

Компонентами готовності майбутніх учителів до педагогічного консультування визначено: особистісний, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, оцінно-рефлексивний [1].

Особистісний компонент – сукупність особистісних рис, характеристик, якостей та здібностей необхідних для виконання консультативної діяльності. На основі контент-аналізу ми визначили, що основними характеристиками необхідними для успішного педагогічного консультування є здатність до емпатії, конгруентність і безумовне прийняття. Також необхідними

рисами є толерантність, гуманізм, здатність до самоконтролю і саморегуляції, уміння встановлювати і підтримувати контакт тощо.

Мотиваційно-ціннісний компонент – позитивне ставлення та інтерес до професії, сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням педагогічної та консультативної діяльності, спрямованість особистості, сукупність моральних принципів, норм, переконань, свідомості, ідеалів, ціннісні орієнтації, ступінь усвідомлення майбутніми учителями суспільної значущості надання допомоги суб'єктів навчально-виховної діяльності; рівень інтеріоризації гуманістично орієнтованої системи цінностей.

Ми розмежовуємо при цьому мотивацію до здійснення професійної діяльності майбутнього учителя загалом та мотивацію до здійснення ним педагогічного консультування. Так, мотивація до професійної педагогічної діяльності загалом передбачає загальну професійну підготовку студента; натомість мотивація до здійснення педагогічного консультування передбачає наявність певних особистісних характеристик, що детермінують індивідуальний стиль консультування.

Когнітивний компонент об'єднує сукупність професійно-педагогічних знань, необхідних для продуктивної консультативної діяльності (загальнокультурних, психолого-педагогічних, спеціальних). Знання, необхідні для продуктивної консультативної діяльності, включають загальнокультурні, психолого-педагогічні, спеціальні знання про шляхи та джерела отримання нової інформації та способи їх обробки, про основні теоретичні підходи і технології консультування, про суть і специфіку педагогічного консультування, його форми та методи, про структуру, про принципи ведення консультативного процесу, про стратегії вирішення завдань, про шляхи організації власної та консультативної діяльності тощо.

Діяльнісний компонент являє собою сукупність вмінь та навичок, тобто дій, які забезпечують успіх педагогічного консультування. Сформованість даного компоненту готовності передбачає наявність власного досвіду участі у педагогічному консультуванні та полягає у високому рівні прояву навичок консультативної бесіди, уміння ефективної консультативної взаємодії з суб'єктів навчально-виховної діяльності, вміння поєднувати різні форми консультування, володіння сучасними технологіями консультування, навички організації та проведення різних видів тренінгу як важливого етапу науково-методичного супроводу).

Оцінно-рефлексивний компонент характеризує пізнання й аналіз педагогом-консультантом явищ власної поведінки та діяльності. Реалізується цей компонент через такі рефлексивні процеси, як саморозуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого. До цього компоненту входить аналіз діяльності суб'єктів навчально-виховного простору та самооцінка своєї професійної підготовки, своїх якостей, можливостей, положення серед інших людей і їх ставлення до себе, самокритичність, ставлення до професійних успіхів і невдач; самокорекція, самоаналіз.

Процес підготовки майбутніх педагогів як консультантів здійснюється шляхом одночасного формування всіх структурних компонентів. Розвиток цих компонентів реалізується в умовах спеціально організованого навчання, що спрямоване на формування позитивного ставлення до даного виду діяльності, оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями.

Ефективність процесу підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування визначається особистісно-характерологічним, ціннісно-орієнтаційним, інформаційно-змістовим, операційно-процесуальним та оцінно-аналітичним критеріями.

Особистісно-характерологічний критерій включає показники, які характеризують особистість майбутнього педагога як консультанта (наявність особистісних та специфічних якостей та здібностей необхідних для педагогічного консультування; рівень сформованості педагогічних здібностей). Найголовнішими показниками є високий рівень розвитку емпатії, толерантності, уміння встановлювати і підтримувати контакт, гуманізм.

Показниками *ціннісно-орієнтаційного критерію* є ціннісні орієнтації студента, що стосуються його консультативної діяльності: потреби (у самовдосконаленні; в активності, в самоосвіті тощо); інтереси (до професійного самовдосконалення, до обміну знаннями й досвідом, до покращення якості й полегшення консультативного процесу, кращого порозуміння з суб'єктами навчально-виховного процесу тощо); установки (на творчу діяльність в процесі консультування, на саморозвиток, на професійне співробітництво, на безумовне прийняття суб'єктів навчально-виховного процесу тощо); мотиви (гуманістичні, професійного саморозвитку тощо).

Інформаційно-змістовий критерій характеризує рівень та якість набутих студентами професійно-педагогічних знань (професійно-значимих, методичних, з психології та педагогіки, загальнокультурних) та необхідних для реалізації консультативної діяльності (про шляхи та джерела

отримання нової інформації та способи їх обробки, про основні теоретичні підходи і технології консультування, про суть і специфіку педагогічного консультування, його форми та методи, про структуру, про принципи ведення консультативного процесу, про стратегії вирішення завдань, про шляхи організації власної та консультативної діяльності тощо).

Спираючись на дослідження І. Лернера [6], виділено такі показники сформованості системи знань: повнота, глибина, систематичність, системність, оперативність, узагальненість та конкретність, міцність. Також показником можна назвати позитивний педагогічний досвід.

Операційно-процесуальний критерій включає сукупність показників, які характеризують професійно-педагогічні уміння і навички консультування. До них належать гностичні, конструктивні, проектувальні, організаційні та комунікативні, орієнтаційні та розвиваючі уміння.

Оцінно-аналітичний критерій включає в себе такі показники: оцінка власної професійної підготовки та діяльності у процесі консультування, здатність корегувати власні недоліки; прагнення до професійного розвитку; здатність до саморегуляції, самовдосконалення, саморозвитку.

Програма підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування будується на засадах поліструктурності. Виділено три підструктури: тематична (теоретична), діяльнісна та рефлексивна.

Підструктура тематична (теоретична). Представлена у вигляді послідовності тем. Кожен елемент цієї підструктури (окреме заняття) містить свою окрему проблему. На цьому рівні відбувається обговорення теоретичного матеріалу, виявляється готовність студентів до участі в цьому обговоренні, оцінюється їхня загальна підготовленість до заняття, що є результатом самостійного теоретичного опрацювання матеріалу і виконання домашнього завдання.

Діяльнісна підструктура. Визначає процес оволодіння студентами навичками, уміннями, прийомами організації взаємодії і виконання професійних дій на прикладі педагогічної діяльності. На рівні цієї підструктури студент вчиться бачити і усвідомлювати складність педагогічної діяльності, пробувати виконувати ті чи інші фрагменти діяльності, залучатися до виконання ілюстративних і тренінгових завдань.

Рефлексивна підструктура. Осмислення студентом своїх індивідуальних особливостей, а також ускладнень, що виникають при виконанні фрагментів завдань, тренування в утриманні контролю над своєю поведінкою і переживаннями при виконанні завдань, здійснення самоаналізу та самооцінки, отримання і осмислення зворотного зв'язку від викладача та інших членів групи про успішність своїх дій, формування здатності неупереджено і об'єктивно розглядати свою поведінку з позицій професійної та психологічної доцільності, оволодіння інструментарієм доброзичливої, особистісно орієнтованої поведінки у ситуаціях взаємодії з іншими членами групи та викладачем.

Результатом програми є готовність майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності. Виділено чотири рівні готовності майбутніх учителів до педагогічного консультування: низький, середній, достатній, високий.

Низький рівень готовності студентів до педагогічного консультування можна охарактеризувати як репродуктивний, оскільки педагог як консультант має низьку психолого-педагогічну підготовку, відсутня чітка професійна мотивація, слабкий прояв методично-організаційних вмінь. Консультативна діяльність здійснюється на основі традиційних, вже відомих і впроваджених методик, передового педагогічного досвіду, рекомендацій. Консультування переважно алгоритмічне, характеризується неорганізованістю, творча активність практично не проявляється, підвищення кваліфікації здійснюється за необхідності. Такий вчитель не підготовлений до розв'язання нових освітньо-виховних завдань. Основою його діяльності в такому випадку є емоційна, інтуїтивна налаштованість на сприйняття нового тому, що воно нове, а не глибокі теоретичні знання особливостей інноваційної ідеї. Педагогічна рефлексія у них не сформована.

Середній рівень готовності студентів до педагогічного консультування визначаємо як репродуктивно-конструктивний. Творча активність виявляється переважно в межах відтворювальної діяльності з елементами пошуку нових рішень у стандартних умовах, з'являється інтерес до вивчення альтернативних підходів, модернізуються методики та досвід відповідно до завдань сучасної освіти та конкретного навчального закладу. Для такого педагога як консультанта характерні прояви інтелектуальної активності, усвідомлюється необхідність самовдосконалення. Такі консультанти добре обізнані з теоретичними засадами, змістом, конкретними методиками педагогів-новаторів, нерідко застосовують елементи цих систем у педагогічному консультуванні. Педагогічна рефлексія у них виражена недостатньо.

Достатній рівень готовності студентів до педагогічного консультування визначаємо як продуктивний, оскільки він характеризується системним виявом педагогічної рефлексії, емпатії,

цілеспрямованістю, усвідомленням шляхів і способів введення інновацій. Педагог як консультант використовує сучасні педагогічні технології, конструює свій варіант визначення і розв'язання педагогічних проблем. Для такого педагога характерне прогнозування, планування та передбачення результатів власної діяльності. Консультанти намагаються працювати по-новому, втілюючи у власній діяльності відомі практичні форми та методи консультування. Охоче йдуть на експеримент, не приховують ні своїх успіхів, ні помилок, відкриті для публічного обговорення, осмислення педагогічних інновацій.

Високий рівень готовності студентів до педагогічного консультування можна визначити як творчий або креативний. Діяльність педагога як консультанта характеризується новизною, оригінальністю, творчою активністю, чутливістю до проблем, високою результативністю. Він має змістовні знання про нові наукові та новаторські підходи до навчання й виховання, володіє новітніми технологіями і створює власні. Для такого педагога характерними є високий ступінь оволодіння пошуковими методами навчання, прояв педагогічної інтуїції, гуманістична спрямованість, усталеність перетворювальної, активно-творчої й само-творчої роботи, володіння мистецтвом педагогічної рефлексії, виразність аналітико-рефлексивних вмінь, імпровізації. Ці професійно значущі якості у поєднанні з високим теоретико-методологічним рівнем сприяють створенню таким педагогом авторських концепцій, програм та методик освітньо-виховної діяльності. Реалізація творчого потенціалу в інноваційному процесі для багатьох із таких консультантів є найважливішим орієнтиром діяльності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, моделювання, що розглядається як спосіб дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови та аналізу їх моделей, дозволяє скористатися науково обґрунтованим методом створення цілісної динамічної педагогічної системи підготовки майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білошицька Т. Ю. Підготовка майбутніх учителів до педагогічного консультування суб'єктів навчально-виховної діяльності: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2015. 20 с.
2. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика: [учебник для вузов]. СПб.: Изд-во «Питер», 2000. 304 с.
3. Неуймин Я. Г. Модели в науке и технике: история, теория, практика. Л.: 1984. 189 с.
4. Романкова Л. М. Моделювання конфліктних ситуацій як засіб оптимізації міжособистісних стосунків в педагогічному колективі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2002. 19 с.
5. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: Монографія / Авт. кол. О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, С.С. Вітвицька, Н.Г. Сидорчук, О.М. Спірін, Н.В. Якса та ін. / За заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 322 с.
6. Лернер И. Я. Качества знаний учащихся. Какими они должны быть? М.: «Знание», 1978. 48 с.

REFERENCES

1. Biloshyts'ka, T. Yu. Pidhotovka majbutnikh uchyteliv do pedahohichno hokonsul' tuvanniasub'iektiv navchal'no-vykhovnoidiial'nosti [Future teacher's training for pedagogical counseling of educational activity subjects]. Zhytomyr: Zhytomyr's'kyj derzh. un-tim. I. Franka [in Ukrainian].
2. Bordovskaia, N. V., Rean, A. A. (2000). *Pedahohyka [Pedagogy]*. SPb.: Vyd-vo Piter [in Russian].
3. Neujmyn, Ya. H. (1984) *Modely v nauke y tekhnike: ystoryia, teoriya, praktyka [Models in science and technology: history, theory, practice]*. Leningrad [in Russian].
4. Romankova, L. M. (2002) *Modeliuvanniakon fliktnyhsytuatsijiakzasi boptymizatsiimiz hosobystisny khstosunkiv v pedahohichnomu kolektyvi [Modeling of conflict situations as a means of optimizing interpersonal relationships in the teaching staff]*. *Vikova ta pedahohichna psykholohiia - Age and pedagogical psychology*. Rivne :Rivne state university of humanities [in Ukrainian].
5. Dubaseniuk, O. A., Antonova, O. Ye., Vitvyts'ka, S. S., Sydorchuk, N. H., Spirin, N. H., Yaksa, N. V. et al. (2006) *Profesijno-pedahohichnaosvita: suchasnikontseptual'nimodeli ta tendentsiiozvytku [Professional And Pedagogical Education: Modern Conceptual Models And Development Trends]* O.A. Dubaseniuk, O.Ye. Antonova, S.S. Vitvyts'ka, N.H. Sydorchuk, O.M. Spirin, N.V. Yaksa et al. Zhytomyr: Vyd-voZhDUim. I. Franka [in Ukrainian].
6. Lerner, Y. Ya. (1978) *Kachestvaznaniyuchaschykhsia. Kakymyonidolzhnybyt'?* [Quality of students' knowledge. What they should be like?]. Moscow: Znanie [in Russian].